

Орақбаева Айнұр Дюсембекқызының «8D08201 – Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін ұсынылған «Қылшық жүнді құйрықты сарыарқа қой тұқымының (тұқымаралық жаңаарқа типі) төлдерінің еттілігінің қалыптасуы» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСШІСІНІҢ ПІКІРІ

Ет өнімділігі – қойдың сапасын айқындайтын негізгі шаруашылыққа пайдалы белгілердің бірі. Сондықтан, әсіресе құйрықты қойларда ет өнімділігінің қалыптасуын зерттеуге айтарлықтай көңіл бөлінеді. Селекционерлердің басты міндеттерінің бірі – тек қана ет өндіруді арттыру емес, сонымен қатар оның сапасын жақсарту, бұл адам денсаулығы үшін маңызды.

Жоғары өнімді, өнімділік және асыл тұқымдық қасиеттері жоғары қой тұқымдары мен типтерін қалыптастыру қазіргі уақытта мал генетикасы саласындағы заманауи жетістіктерді пайдаланусыз мүмкін емес. Көптеген елдерде өнімділік белгілерінің генетикалық маркерлерін қолдануға негізделген жаңа тәсілдерді жануарлардың тұқымдары мен типтерін жасау үшін кеңінен қолдана бастады. Генотип деңгейінде белгілерді маркерлеу дәстүрлі классикалық селекция әдістерін толықтыра отырып, селекциялық-асылдандыру жұмысын едәуір тиімді жүргізуге және қажетті нәтижеге бірнеше ұрпақтың ішінде қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Осыған байланысты дәстүрлі селекция әдістері мен негізгі шаруашылыққа пайдалы белгілермен байланысты молекулалық-генетикалық маркерлерді (гендерді) пайдалана отырып заманауи ДНҚ-технологияларын қолдану нәтижесінде сарыарқа құйрықты қойларының (жаңаарқа ішкі тұқымдық типі) жас малдарының еттілігінің қалыптасу заңдылықтарын кешенді зерттеуге арналған диссертациялық жұмыс ғылыми және тәжірибелік тұрғыдан өзекті болып табылады.

Ғылыми зерттеулер барысында диссертант жатырдан кейінгі кезеңде қаңқаның қалыптасуы мен дамуының кезеңділігін анықтады. Сүт ему кезеңінде оның өсуі өте қарқынды жүріп, жаңа туған төлмен салыстырғанда салмағы 3,64 есе артады. Қаңқаның өсуі жануарлар 1,5–2 жасқа толғанда аяқталады. Жаңа туған қозыларда қаңқаның шеткері бөлігі салмағы бойынша осьтік бөліктен 16,25 %-ға жоғары болады. Сүт ему кезеңінде осьтік бөлік салмағын 4,3 есе, ал шеткері бөлік 3,1 есе арттырады, нәтижесінде қаңқаның екі бөлігінің салмағы теңеседі. Кейіннен абсолюттік көрсеткіштер бойынша осьтік қаңқа шеткері бөліктен айтарлықтай басым болады.

Ізденуші жануарлардың құрсақтағы даму кезеңінде алдыңғы және артқы аяқ сүйектерінің өсуі әртүрлі қарқындылықпен жүретінін атап көрсетеді. Қозылар туған кезде алдыңғы аяқтарының сүйектері шеткері қаңқа бөлігінің

салмағының 45,4 %-ын, артқы аяқтары 54,6 %-ын құрайды. Артқы аяқ сүйектерінің мұндай өсу ерекшелігі ересек малда да сақталады. Сонымен қатар олардың салмақтық өсу қарқыны ең алдымен жоғары болып, дистальды бағытта (шетке қарай) біртіндеп бәсеңдейді.

Орақбаева А қаңқаның жекелеген бөліктерінің сызықтық өсуі негізінен салмақтық өсу заңдылықтарына бағынатынын атап өтеді.

Диссертанттың мәліметінше, қозыларды аналықтарынан бөлер сәтке, яғни 4–4,5 айлық жасқа келгенде, күткендей, ұша массасының көрсеткіші жаңа туған кездегіден 15,0 кг-ға артып, өсу коэффициенті ең жоғары – 7,25-ке жеткен. Ал жануарлар 1,5 жасқа толғанда бұл коэффициент 1,45 болып, яғни 14 ай ішінде қосымша 8,0 кг салмақ қосқан.

Еттің химиялық құрамы – оның сапасының ең дәл әрі объективті көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Сондықтан әр түрлі жастағы жас қой етінің сапасын толық сипаттау үшін Орақбаева А химиялық талдау жүргізген. Зерттеу нәтижелері бойынша 4–4,5 айлық қозылардың еті химиялық құрамы мен калориялығы жағынан жоғары құндылыққа ие. Еттің жұмсақ бөлігінде 68,9% ылғал, 13,3% май, 16,98% ақуыз және 0,82% күл бар, ал калориялығы салыстырылған жастағы тұқымдық қошқарлармен салыстырғанда жоғары.

Ізденушінің анықтауынша, бұл жануарлардың ішкі ағзалары мен дене бөліктері (бас, тері және тұяқты аяқтары) жас ұлғайған сайын абсолютті салмақ бойынша артады, алайда салыстырмалы үлесі төмендейді және олардың еттілігінің қалыптасуы негізінен 1,5 жасында аяқталады.

Диссертант сарыарқа қылшық жүнді құйрықты қой тұқымының негізгі селекциялық белгілерінің өзара байланысын да зерттеген. Осы мәселе бойынша алынған нәтижелер болашақта сарыарқа тұқымды қойлармен селекциялық-асылдандыру жұмысының бағытын айқындауға және оның қарқынын арттыруға ықпал етеді.

Орақбаева Айнұрдың диссертациялық жұмысы – ет-май бағытындағы ірі жүнді құйрықты қой шаруашылығында селекциялық-асылдандыру әдістерін жетілдіру бағытында зоотехния саласына елеулі үлес қосатын аяқталған ғылыми-зерттеу еңбегі болып табылады.

Диссертацияның рәсімделуі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім мен ғылымды бақылау және аттестаттау комитетінің 8D08201 – «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарына толық сай келеді және оны көпшілік алдында қорғауға ұсынуға болады.

а.ш.ғ.д., профессор

Адылканова Ш. Р.

